

staan of
mers die
niet te
het be-
Protes-
stiging of
elk.
en ik heb
eermalen
wensche-
de Rege-
uitvoer-
ik thans
betrek-
Protes-
nood-
geheven
van de
in Indië
in Indië
geschiede-
seer dui-
aan het
kerken of
Protes-
rinnering
hiervoor
18 gezegd
den heer
1854, of
open sou-
nuch daar
de Pro-
tel wilde
— ant-
rent kan
gt uit de
enomen.
ke door
sullen in
ederland
Minister,
geerings-
teker wel
den weg
aan de
dien dan
echt van
kerk te
he kerk
e erken-
schappen
Minister,
soeven
Protes-
aar één
dit ar-
moeten
et goed
om zich
bedieden.
gen de
de Re-
worden,
kerke-
ik niet
respon-
missien
met de
meerde
moelijk
123 de
met die
den over
gen.
in Indië
eest ge-
orden te
eld aan
enkele
de uit-
zouden
n Indië,
behoefte
het der
aerzijds
at deze
ring in
eranden
geven
en waar-
wordt.
finister
leuning
lijd het
ensvrij-
ssingh
ik:
ing van
e door
te heer
anistie
in het
id een
begeen
ndeling
onder-
bracht,
hebben,
en art.
t, zoo-
me ge-
ik acht
geachte
adrong
hij nu
is er
diens
likwerd
an het
— Indië,
og om
ten te
in de
la art.
dering
id was
verde-
was
ming,
En
edvin-
getroft
dien
Ver-
Alge-
eder-

landsch-Indië over 1895, bladz. 85, waar de wijzigingen waaromtrent de Regeering in Nederlandsch-Indië en het kerkbestuur tot overeenstemming gekomen zijn, worden opgenoemd. Nadat die tegenstand tegen art. 122 en de daarmee samenhangende regeling dezer grondverloof, komt nu de oppositie van andere zijde. Nu kan, zoo hoorden wij zoeven van den heer Donner, naar zijne meening art. 122 niet blijven bestaan, en is hij het dus niet eens met den heer Kuiper, aan wien hij zich overigens aansluit. Deze toch veroordeelt dit artikel. In zijne redevoering, 11. week hier gehouden, trachtte hij duidelijk te maken, dat de tegenwoordige regeling van het Protestantische kerkgenootschap in Indië ernstig inbreuk maakt op de godsdienstvrijheid der Protestanten. Hij sprak verder: «De Minister heeft dan ook zoo kras mogelijk het oordeel geuit over art. 122». Waarom? «Omdat de Regeering geen inbreuk wil maken op de godsdienstvrijheid». Nu moet ik er al opmerken dat het mij werkelijk eenigzins begint te dwarselen, wanneer ik eerst van die zijde hoor, dat een oordeel geveld moet worden over art. 122, terwijl straks door den heer Donner het voortdurend bestaan van dat artikel werd bepleit. In de Memorie van Antwoord, noch in de redevoering van den Minister heb ik er iets van bemerkt, dat deze zulk een oordeel velt over dat artikel en het komt mij voor dat dit slechts door een petitio principii den Minister toegedicht wordt. En wel door deze. De Minister erkent, en te recht, dat hij geen inbreuk wil maken op de godsdienstvrijheid. Volgens den heer Kuiper staat art. 122 deze in den weg. Ergo veroordeelt de Minister dat artikel. Nu is het al zeer onwaarschijnlijk dat dit artikel de godsdienstvrijheid der Protestanten in Nederlandsch-Indië belemmert. Wanneer toch in een afdeling van het Regeeringsreglement zulk een tegenstandigheid werd aangetroffen, terwijl art. 119 de vrijheid van belijdenis voor ieder uitspreekt en art. 122 de godsdienstvrijheid belemmert, is het a priori zeer onwaarschijnlijk dat het ooit de bedoeling kan geweest zijn. Een oordeel, dat het bestaan van het Protestantische kerkgenootschap de godsdienstvrijheid belemmert moet wel goede gronden hebben, die gewogen moeten worden voor men het uitspreekt of steunt. Want ik ben het geheel eens in dit geval met den vorigen spreker. In Nederland zijn wij zeer gevoelig en te recht, voor de handhaving van de godsdienstvrijheid. Onder ons leeft nog de herinnering aan den strijd, welke hier gestreden is om gewetensvrijheid te verkrijgen. Tevens leent ons de historie hoe de Gereformeerde Staatskerk later in Nederland die godsdienstvrijheid voor menig andere gezindte zoo goed als onmogelijk heeft gemaakt en nu zij later verongelukkig is, zijn wij te recht dankbaar daarvoor en vreesen wij iets van dien kostelijken schat te zullen verliezen. Wij men echter beoordeelen of de Protestantische Kerk in Indië de godsdienstvrijheid belemmert, dan moet ons duidelijk voor ogen staan wat men in dezen gedachtengang onder godsdienstvrijheid verstaat. Waar misverstand mogelijk is omdat een zeer onderscheiden begrip aan godsdienstvrijheid gehecht kan worden, moet dat uit den weg worden geruimd. Absolute godsdienstvrijheid onderstelt absolute scheiding tusschen kerk en Staat. Elke kerk zou dan geheel onafhankelijk van den Staat moeten zijn, evenals de Staat onafhankelijk van den invloed der kerk. Zoo is het in Indië niet en zoo kan het niet zijn, vooral in een kolonie niet. En mogen sommigen het ook wenschelijk oordeelen, het geloof dat noch de Regeering thans, noch een van de Christelijke kerkgenootschappen, die in art. 122 bedoeld worden, dien wensch zou willen effectueeren. Zulk een volledige onafhankelijkheid wordt dan ook door de heeren Kuiper en Donner, met beide klaagtomen over belemmerde godsdienstvrijheid niet bedoeld. Immers, indien zij bedoeld ware, zou men ook gekant moeten zijn tegen eenige bemoeiing van Regeeringswege met het religieuze vraagstuk, en ik heb niet een van beide sprekers zich daartegen hooren verklaren. Maar verder zou dan ook moeten wegvallen elke financiële steun van Regeeringswege niet enkel voor een of meer kerkgenootschappen, maar ook voor de zending. Nu is het duidelijk dat de geachte afgevaardigde uit Slidrecht dit niet wensch. Wel kwam er wijziging in diens gevoelen over art. 123, dat op de zending betrekking heeft. Terwijl de geachte afgevaardigde bij de behandeling van de begroeting van het loopende jaar o. a. zeide «dat de beperking die daarin (art. 123) aan de toelating van zendingen nog altoos in den weg staat zeer bealst en stellig uit het Regeeringsreglement moet verdwijnen», sprak hij nu: «ik ben tegen dat artikel niet om de zaak maar om den vorm». Hij oordeelde, dat een misie om te arbeiden met de Regeering moet overeenkomen. Hetz men spreekt van toelating of van over-eenkomst, de zaak blijft toch dat voor een vestiging het eindoordeel aan de Regeering blijft. Dus ook hier bemoeiing van den Staat, en geen absolute onafhankelijkheid der zending. Eerst bij geheele onthouding der Regeering van alle zaken die het religieuze vraagstuk betreffen, zou er sprake kunnen zijn van onbeperkte godsdienstvrijheid; maar dan zou even goed het geheele Vilde hoofdstuk van het Regeeringsreglement moeten verdwijnen. Zoodanige absolute scheiding bedoeft de geachte afgevaardigde uit Slidrecht niet en zij bestaat ook niet. Men heeft een Protestantisch kerkgenootschap in Indië, waarvan de organisatie zich grondt op het Koninklijk besluit van 1835. Kan aan het bestaan daarvan een grief ontleend worden, dat de godsdienstvrijheid niet verzekerd zoude zijn voor Protestanten in Indië? Het Koninklijk besluit van 1835, welker intrekking thans door den geachten afgevaardigde uit Katwijk verlangd wordt, bedoeft waarlijk niet die godsdienstvrijheid te beperken of te vermindern, terwijl art. 122 Regeeringsreglement die vrijheid bedoelt te versterken door een kerkbestuur aan het kerkgenootschap te geven, om zoo directen Staatsinvloed uit te sluiten. Dat besluit voldeed destijds aan de behoeften en aan de gedachten, die vele hoofden omtrent dat onderwerp vervulden. Nooit zijn daartegen bezwaren uit Indië ingekomen, en van daar, waar, zooals de Minister terecht opmerkte die behandeling van deze aangelegenheid in de eerste plaats behoort, zullen ze toch eerst moeten komen. In de zede alinea van het eerste artikel van genoemd besluit werd ruimte gegeven voor het bewaar, dat er mocht bestaan, tegen een vereeniging van de Hervormde en Lutherische gemeenten in Batavia. En zoo weinig heeft men bezwaren gevoeld dat die beide gemeenten met eigen goetvinden zijn ineengevoerd. Slechts in den laatste tijd hebben wij hier klachten van gekwetste godsdienstvrijheid gehoord. In het Voorloopig Verslag worden ze over-

gebracht, en de heeren Kuiper en Donner hebben er hier doen hooren. De Protestanten in Nederlandsch-Indië worden gerekend tot één kerkgenootschap te behooren. Zoo luidt het eerste bezwaar. Nu kan men daarover zeer verschillend oordeelen: het kan zijn, dat het voor een Gereformeerde bezwaar is, ook maar een enkel oogenblik gerekend te worden tot een kerkgenootschap, dat toch de leer van het Evangelie tot grondslag neemt en de Protestantische beginselen belijdt; over een ander mens gevoeligheid kan men moeilijk oordeelen. Maar kan het geen overgevoeligheid worden als men zoo klaagt, daar toch de beweerde krenking van godsdienstvrijheid geen werkelijke, doch slechts hoogstens denkbeeldig kan zijn? Wordt ooit vanwege Regeering of kerk een onderzoek ingesteld bij iemand, die in Indië kwam, hoe het met zijn doop of belijdenis stond? Hoe weet men dan of iemand Protestant is? Men kan het toch niet anders weten dan door een vrijwillige wilsuivering van dien Protestant. Doet deze zich niet als Protestant kennen, dan zal ook wel geen kerkbestuur zich met zijn Protestantisme bemoeien; doet hij het wel dan is dit een vrijwillige daad en kan hij zich verklaren of hij tot het Protestantische kerkgenootschap wil gerekend worden, dan of hij zich wensch aan te sluiten aan een andere bestaande gemeente, bijv. de Gereformeerde te Batavia, of de Christelijke Gereformeerde te Soerabaja, of bij de Engelsche kerk, die, naar ik van den Minister hoorde, ook rechtspersoonlijkheid heeft in Indië. Dat hier de vrijheid van godsdienst belemmerd wordt, kan ik niet zien, om men moet al een heel scherpe microscoop gebruiken. Wij hebben van den vorigen geachten spreker gehoord, dat die kerken slechts rechtspersoonlijkheid hebben, maar dat haar eigen bestaan niet is gewaarborgd. Maar mij dunkt een schending van godsdienstvrijheid ligt daar niet. Ook waar gevraagd wordt een inrichting van een kerkgenootschap naar eigen belijdenis en naar eigen beginselen, zou de vraag kunnen luiden aldus: of de beweerde schending van godsdienstvrijheid in dit verband niet eerder wordt omgezet hierin, of men wel in overeenstemming is met wat het kerkrecht van die gemeenten is? En ik vraag, of men in dit verband spreken moet van belemmerde godsdienstvrijheid, of van een niet toegeven aan de eischen van een kerkrecht van een zeker kerkgenootschap? Ik meen dat hier verwarring en dooreenmenging van begrippen is. De heer Kuiper heeft in zijne rede o. a. gezegd, dat wijlen de Minister Kenchenius weinig of geen studie gemaakt had van het kerkrecht, en dat daarom die twee gemeenten te Soerabaja en te Batavia op den verkeerdsten weg waren geraakt. Ik zou dezen Minister niet aanraden een poging in het werk te stellen om wijlen den Minister Kenchenius ten opzichte van die studie te willen overtreffen, want hij zou dan een zeer lastige zaak beginnen. Immers, er bestaat geen kerkrecht in dien zin waarin het hier genomen wordt. Ieder kerkgenootschap heeft zijne theorie over de wijze waarop het meent dat het in verhouding tot den Staat moet staan en de Staat tegenover dat kerkgenootschap, over de inrichting, die het zich wensch te geven, enz., theorieën die zich telkens wijzigen onder veelvlei invloeden. Wordt het kerkrecht in dien zin genomen, dan kan men spreken van een Gereformeerde, van een Lutherisch kerkrecht enz., en ook van een kerkrecht van de Protestantische kerk in Indië. Mag nu om aan de eischen van zulk een kerkrecht te voldoen, schade gedaan worden aan een ander kerkgenootschap, dat ook zijn kerkrecht, zijne organisatie heeft? Zoo ja, dan staat de Regeering, die de godsdienstvrijheid te handhaven heeft, voor een zeer moeilijk geval. Zij heeft te zorgen dat de organisatie van het een kerkgenootschap die van het andere niet hinderen of desorganiseert. Immers leed dit kerkgenootschap schade, dan zouden van deze zijde weder komen klagtomen over belemmering van godsdienstvrijheid. Is er een weg om uit de moeilijkheid te geraken, ik zal mij verheugen en dien gaarne zien volgen. De Regeering bedenke in deze, dat men hoe men ook organiseert, niet iets anders desorganiseert; men desorganiseert op die wijze niet het protestantische kerkgenootschap, dat volgens het verslag in 1895 een aantal van 49,821 Protestantische Europeanen en 214,726 Protestantische inlanders als leden telde, waarvan het overgrote deel nooit een ander dan het Protestantische kerkgenootschap gekend heeft en wier godsdienstvrijheid ook belemmerd zou worden indien het bij een door hen niet gekend genootschap moest worden ingedeeld. De heer Donner stapte over alles heen en zegt: dat kerkgenootschap kan wel blijven bestaan ook als het besluit van 1835 ingetrokken wordt. Men meene niet dat die kerk zich zoo gemakkelijk zal weten te redden. De intrekking van het Koninklijk besluit — mogelijk kan het gewijzigd worden — zou desorganisatie van die kerk ten gevolge hebben. De heer Kuiper zeide bij het Atjeh-debat: «een rechte onrechtvaardig begonnen toestand, eenmaal historisch geworden, moet geëerbiedigd worden». Ik zeg niet dat ik dit geheel met hem eens ben; maar indien volgens dien geachten afgevaardigde in 1835 onrecht gepleegd is — quod nego — dan is de toestand van dat kerkgenootschap thans toch historisch geworden en moet dien geëerbiedigd worden. Het is waar: de tijden veranderen; wat men toen niet gevoelde, kan tegenwoordig aanstoot geven. De wijze waarop het nieuwe kerkgenootschap moet erkend worden, zal spoedig gevonden moeten worden; zoo drong de heer Donner; maar ik geloof niet dat de zaak zoo gemakkelijk en spoedig op te lossen is als de heer Donner zich dat voorstelt. Al verneem ik mij dat hij terugkomt op zijne bestrijding van art. 122, zoo zou ik die quaestie niet gaarne op eens aangevat en in zijn geest beëindigen. In verband van den Minister thans geen ander antwoord op de vraag hoe Zijne Excellentie denkt over de quaestie, dan de Memorie van Antwoord ons gaf, maar wel hoop ik dat bij de overweging van de vraag of door de Regeering het nu executie gegeven kan worden aan het bepaalde op de synode van de Gereformeerde kerk te Middelburg in 1896, waarbij de rechtspositie van de 2 gemeenten bij voortbaat reeds geregeld werd, naar de heer Kuiper ons mededeelde, niet vergeten worde dat het Protestantisch kerkgenootschap ook zijne rechten heeft die niet gescheiden mogen worden. En na hem verklaarde de heer De Visser: Mijnheer de Voorzitter! Ik zal, in opvolging van uw raad, zeer kort zijn, maar het is mij een behoefte, in aansluiting aan hetgeen de heer Roessingh gezegd heeft, een enkel woord te spreken in antwoord op hetgeen de heer Kuiper verleden week en thans de heer Donner inzake de materie van den godsdienst in verband met

het Regeeringsreglement van Nederlandsch-Indië gesproken heeft. De heer Kuiper heeft op de urgentie van die zaak gewezen: maar het komt mij voor dat, wat urgentie in een kerk of kerkgenootschap is, nog geen kan genoemd worden voor den Minister van Koloniën. Vooral wees ik er op, dat de heer Kuiper art. 122 een restant uit den tijd van het conservatief regime noemde, namelijk wat den invloed betreft die hier de Staat in kerkelijke zaken uitoefende. En dit nu meen ik dat onjuist is. In het wetsontwerp dat in 1854 werd ingediend, stond alleen, wat art. 122 betreft: «in de bestaande inrichting en het bestuur der Christelijke kerkgenootschappen wordt geen verandering gebracht, dan met goedvinden van den Koning». Het is juist in dien tijd geweest, dat de clausule werd opgenomen: met wederzijds goedvinden van den Koning en het bestuur van het kerkgenootschap. Het recht van inmenging, dat in Indië in handen was gelegd van de Regeering, dateert niet alleen van den tijd van 1815 af, maar vroeger, van de dagen van de Compagnie, en is later verdund geworden, waar ook het goedvinden van het betrokken kerkgenootschap in de artikelen werd opgenomen. Ik zou niet gaarne zien, dat de Minister van Koloniën toegaat aan de wenschen van de afgevaardigden uit Slidrecht en Ennen. Wat de zaak zelf betreft, komt het mij voor, dat de wijziging welke de heeren Donner en Kuiper voorstellen, gering schijnt, maar dat zij van groot belang en overwegend gewicht is en dat de Minister haar niet behoort te accepteren. Vroeger de heeren ophoefing van de art. 122 en 123, dan zou ik dat begrijpen, want daaraan zou het beginsel ten grondslag liggen van de scheiding tusschen Kerk en Staat. Maar nu: wil men deze artikelen gehandhaafd hebben, doch wordt er bij in overweging gegeven om in Indië vereenigingen te beschouwen als kerken. Het voorstel schijnt onschuldig te wezen, doch in den grond der zaak ligt daarin opgesloten ophoefing van verbreking met het beginsel dat ten grondslag ligt aan het Regeeringsreglement, inzonderheid aan de art. 122 en 123. Tegen Indië toch heerscht dit beginsel vanaf de tijden der Compagnie met het oog op de talrijkheid der Mahomedaanse bevolking, dat de kerk staat onder scherpe controle van den Staat. Na 1795 zijn de verhoudingen zeer veranderd, maar in 1815 is dat beginsel weder opgenomen; sedert heeft men die lijn voortgevoerd en men is dat beginsel tot heden toe blijven handhaven. Maar als men er nu toe komt om vereenigingen te beschouwen als kerken, dan moet men wel weten, dat hierdoor gebroken wordt met het beginsel dat sedert 1815 wordt gehandhaafd. Nu meen ik dat van hun standpunt de afgevaardigden Donner en Kuiper rationeel zouden handelen, met ophoefing te vragen van de art. 122 en 123, maar dat zij bij hun schijnbaar eenvoudig voorstel voorbijzien, dat bij aanneming er van wordt gebroken met het principe, dat sedert eeuwen door den Staat op de kerk in Indië toegepast is geworden. Indien de heer Kuiper hier tegenwoordig ware, zou ik tot hem willen zeggen: gij hebt bij het Atjeh-debat gewaagd van erkenning van het recht van het ideaal en ook het recht van de werkelijkheid. Zeker, het blijft een ideaal voor ieder Christen, dat er in Indië komte een vrije kerk, maar de werkelijkheid verbiedt op dit oogenblik dat het daartoe zoo ver kan komen. Met de werkelijkheid voor ogen zou ik den Minister in overweging willen geven om de artikelen in den gegeven vorm te handhaven en niet over te gaan tot inwijlling van het gedaan verzoek. De Minister zei daarop: Mijnheer de Voorzitter! Ik had niet verwacht dat het debat nopens de artikelen 122 en 123 van het Regeeringsreglement bij de algemeene beraadslagingen gevoerd, zou blijken naar een voorpostengevecht te zijn geweest dat nu hervat moet worden. De geachte afgevaardigde uit Slidrecht stelde voorop dat het debat over de Kerk in Indië een eerepleats toekomt zowel in de gewisselde stukken als in de algemeene beraadslagingen. Maar nu blijft mij dat het debat op dit punt bij de algemeene beschouwingen slechts een inleiding is geweest. Waar het blijkt dat er tusschen hen, die hun geheele leven aan deze zaak gewijd hebben, zooveel verschil van gevoelen bestaat, is het voor mij zeer moeilijk dadelijk een oordeel over deze quaestie uit te spreken. Ik meen dan ook verstandig en voorzichtig te handelen, en in den geest van allen die over deze zaak gesproken hebben en die gezegd hebben: «geeft geen antwoord; neem geen beslissing» door op het standpunt te blijven dat ik heb ingenomen in den aanvang van dit debat en in de Memorie van Antwoord, zoemde in het Koloniaal Verslag. Ik bepaal mij daarom slechts tot de verklaring dat ik met al den ernst, dien deze zaak waard is, zal overwegen wat er vroeger en ook nu van weersijden daartrent gezegd is. De heer Donner weerlegde beiden, in dezer voege: Ik moet beginnen met een antwoord te geven aan den heer Roessingh dien ik meermalen op dit gebied ontmoet heb en waarmede ik meer dan eenmaal op dit terrein eens lams gebroken heb. Het komt mij voor, dat de heer Roessingh mij niet goed verstaan heeft. Ik heb nadrukkelijk doen uitkomen, dat ik in deze Kamer meermalen in het belang van de Indische kerken en in het belang van de Regeering gesproken heb over de noodzakelijkheid en het gewenschte van een herziening of een ophoefing van art. 122. Op het oogenblik zal ik daartoe het zwijgen doen. Wanneer ik meen dat art. 122 niet kan blijven bestaan, dan staat dit in verband met de materie die wij thans behandelen, dat is: de vrijheid van godsdienst voor alle Protestantische kerken in Indië. Nu vraag ik aan een iegelijk die hooren kan, of ik op mijne schreden ben teruggekeerd, of ik in dit opzicht, gelijk men dit noemt, bekeerd ben, en of het mijlijk is, om over hetgeen door den heer Kuiper en mij gezegd is, bijna insinuerend te oordeelen, alsof wij zoo gesproken hadden met de bedoeling om te verkrijgen wat wij gaarne begeeren zouden. Wat aantreft het hoofd punt zelf, dat door den heer Roessingh besproken is, namelijk of de vrijheid van godsdienst in Indië bestaansbaar zou zijn met het behoud van het Koninklijk besluit van 1835, daarover zou een vernieuwd debat vruchteloos zijn, omdat onze kerkelijke beschouwingen, die van den heer Roessingh en mij, te ver verschillen van elkander, ook wat het kerkrecht aangaat. Maar de heer Roessingh kan uit dit artikel althans niet bewijzen dat bij het be-

houd daarvan, ook andere kerken als kerken kunnen worden erkend. Wat nu het verschil betreft omtrent het kerkrecht bij de verschillende gezindheden, dit onken ik niet, maar dit is niet het eigenlijke punt in quaestie; het loopt niet over het kerkrecht van Gereformeerden in onderscheiding van dat van Lutherischen of van Doopsgezinden, maar het loopt hierover of een Christelijke of een Protestantische kerk zich kan bewegen in Indië, zooals zij zich naar haar karakter moet kunnen bewegen. Wat ten slotte is ingekomen door den heer De Visser, dat heeft hoogelijk bevreemding bij mij gewekt. Die geachte spreker toch heeft gemeend den Minister te moeten waarschuwen tegen hetgeen onzerzijds gezegd is, en niet af te gaan van hetgeen hij genoemd heeft een machting beginsel, dat sinds eeuwen in Indië heeft geheerscht van de tijden der Compagnie af; die die Compagnie altijd het oog hield op den godsdienst en den godsdienst in haar gebied beheerschte. Het bevreemdt mij, dat de geachte afgevaardigde dat beginsel is toegedaan en het prijst, maar het bevreemdt mij nog meer, dat die geachte afgevaardigde zoo weinig met de historie bekend is, namelijk hiermede, dat onder deze Regeering dat machting beginsel in Indië niet meer heerscht. Het bewijs hiervoor is, dat de Roomsche Katholiek in Indië hunne kerken hebben, wat Jan Compagnie nooit heeft toegestaan. Mij dunkt, daarmede gaat dat machting beginsel in de vlammen op, en heeft het geen bestaan meer. Deze Minister en de Regeering hier en in Indië huldigen dan ook dit zoogenoemde machting beginsel niet, en hebben aan de waarschuwingen van den geachten afgevaardigde, den heer De Visser, geen behoefte. Ik eindig, Mijnheer de Voorzitter, met u dank te zeggen voor de mij geboden gelegenheid om voor de tweede maal het woord te voeren. En de heer De Savornin Lohman onderstelde dit. Mijnheer de Voorzitter! Ik kan mij zeer goed begrijpen dat, nu alle deskundigen welke zich over deze zaak uitlaten, een verschillend gevoelen blijken te bezitten, de Minister op dit oogenblik van zijn eigen gevoelen niet wil doen blijken. Dit neemt echter niet weg, dat ik even moet opkomen tegen hetgeen is gezegd door den geachten afgevaardigde uit Rotterdam, den heer De Visser. Die geachte afgevaardigde zeide: dat wat urgent was voor de kerk in Indië, daarom nu niet urgent was voor de Regeering. Natuurlijk moet een Regeering elke zaak van haar eigen standpunt bezien, maar desniettemin komt mij deze quaestie urgent voor, ook voor de Regeering. Ik kom eveneens op tegen de bewering van den geachten afgevaardigde, dat de Protestantische kerk heeft bestaan onder den Staat. Dat is geheel en al in strijd met de begrippen der Gereformeerde kerk in vorige eeuwen. Wel was er destijds verbinding tusschen kerk en Staat, maar het beginsel — ik spreek nu niet van de practijk — was wel degelijk, dat de kerk niet stond onder den Staat. Het is echter altijd kwaad kersen eten geweest met groote heeren, en de onderdinding heeft ook hier geleerd, dat wanneer er een zeer nauwe verbinding bestond tusschen kerk en Staat, de kerk daarvan de dupe werd. Daarom bestaat er bij ons ook geen begeerte naar die nauwere verbinding van vroeger, maar evenmin is het wenschelijk, dat er in het geheel geen verband bestaat. De Roomsche Katholieke kerk heeft er altijd feestelijk voor bedankt zich op de een of andere wijze te plaatsen onder den Staat; vandaar dat die kerk ook in Indië hare volkomen inwendige vrijheid heeft behouden. Daarom moet men het aan de Gereformeerde kerken in Nederland niet euveld duiden, wanneer zij ditzelzde verlangen. Men vraagt niet, gelijk de geachte afgevaardigde het deed voorkomen, dat alle vereenigingen, die zulke verlangens als kerken zullen worden erkend; men vraagt alleen, dat wanneer in Indië kerken gevestigd zijn, aangesloten bij de bestaande kerken in Nederland, die Indische kerken dan ook evengoed als kerken erkend zullen worden als de kerken in Nederland. Wat voor reden kan er toch zijn, om, wanneer een hier te lande gevestigde kerk ook een kerk in Indië wil oprichten, met haar verband houdende, om dan niet te zeggen: gij zijt evengoed georganiseerd als kerk en hebt dus dezelfde rechten als de kerk in Nederland. Of men nu al dan niet het Protestantische kerkgenootschap wil behouden is een quaestie die, mijns inziens, van betrekkelijk weinig gewicht is, althans uit staatkundig oogpunt. Maar wel van gewicht is de vraag, of door de Regeering niet moet worden mogelijk gemaakt of gemakkelijker gemaakt, het stichten van nieuwe kerken in Indië. Zij die dit verlangen, wenschen echter geen vrijheid voor de kerken in dien zin, dat deze volstrekt niets met de Regeering te maken zouden hebben. Neen, tegen het plegen van overleg met de Regeering bestaat geen bezwaar maar men wensch niet afhankelijk gesteld te worden van de inzichten van het Protestantische kerkgenootschap. Ik kan mij niet begrijpen hoe beide heeren, die over deze zaak het woord hebben gevoerd, tegen dezen wensch bezwaar kunnen hebben. Het gewichtig beginsel dat de Staat ook zeggenschap moet hebben wordt daardoor niet verzwakt. Het is niet de bedoeling de Regeering afhankelijk te maken van het goedvinden van elke kerk, maar men verlangt alleen de vrijheid om een kerk op te richten, al is deze niet aangesloten bij de Protestantische kerk in Nederland. In dien wensch zie ik niets onbillijks, en aanzien ik weet dat in Indië urgentie te dien aanzien bestaat, dat op alle wijzen daar de prediking van het Evangelie moet worden bevorderd, dat en de Minister van Koloniën daarmede instemt en ook vele anderen thans anders over dit punt denken dan vroeger, zoo hoop ik dat deze Minister zoo spoedig mogelijk zal bevorderen de mogelijkheid van oprichting van kerken in Indië. Natuurlijk kon de Minister nog geen decisie nemen. Al wat hij doen kon, was onderzoek toezeggen. Het is dan ook voor een minister, die geheel buiten de kerkelijke aangelegenheden staat, een niet zoo gemakkelijk probleem om op te lossen. Voor Kootwijks Scholen. Ingekomen bij Dr. HOUTZAGERS: Van den heer G. v. Wijnbergen, te Broek in Waterland 1/10; van Dr. Bakker, te Broek op Langendijk, 3/4 collectie 1/10; door den heer H. Dane te Rotterdam, van Meij. J. v. A. voor Kootwijk 1/1.

Nit de Pers. In zake het ontbreken in Indië van de zoo noodige correspondentie, tusschen onze verschillende zendingsstations, schrijft het Geref. Volkblad: Tot hiertoe hebben onze zendingen om zoo te spreken, een ieder voor zich gearbeid. Ieder voor zich, wil hier volstrekt niet zeggen in hun eigen persoonlijk belang; wil ook niet geheel zeggen naar hun persoonlijk inzicht, omtrent dit laatste niet geheel onbekend zou kunnen worden. Maar als wij thans spreken van een arbeid onzer missionaire dienaren te der voor of zich, bedoelt dit zeggen eenvoudig, dat er tusschen onze mannen in Indië in 't geheel geen, of ten minste al zeer weinig rapport en correspondentie over deren hun arbeid geweest is. In Batavia bemoeide men zich niet met Soerabaja. Midden-Java had geen connecties met Soemba of eerstgenoemde station. Wie in Pekalongan woonde liet zich met Poerworedjo weinig in. De Keuchenius-stichting stond zoo ongeveer geheel op zichzelf. En de medische zending ging geheel buiten den arbeid der andere broeders om. Dit is een van de groots leemten in ons zendingswerk. Er is geen gevoel van saamhorigheid genoeg. Alle broeders zendingen weten natuurlijk zeer wel, dat zij in Indië arbeiden, een ieder op zijne hem aangewezen plaats, sedert 1892 en '94 missionaire dienaren zijn van de Gereformeerde kerken in Nederland. Maar mischien hebben zij elkanders aangezicht op een gemeenschappelijke kerkelijke-zendingsvergadering in Indië nog nimmer gezien. Hoe kan nu, indien men elkander nooit ziet, en zeldzaam schrift een recht besef en begrip van saamhorigheid gekweekt worden? Er is wel een band der gemeenschap. Het is een geloof, dat onze broeders den heidenen en mohammedanen prediken. Het is een kerk, die hen rond. Het is een doel, dat allen beoogen, de toebereiding der Heidenen tot de kennis, dienst en vrees Gods. Band, geestelijke band is er dus genoeg. Alleen de aansluiting wordt gemist. Wie onder nu intusschen al durven ontkenen, dat zulk een aansluiting in Indië gebiedend noodig is? Zoolang de missionaire dienaren deze rechte, goed georganiseerde aansluiting missen, om op geregelde tijden met elkander de zending-correspondentie te voeren, en zeg nu maar, rustmensen eens per jaar, indien even mogelijk, in een centrum van arbeid saam te vergaderen, zal naar ons bescheiden meening, veel goeds en kostelijken voor den zendingsdienst verloren blijven gaan. In het moederland hebben de kerken hare vaste vergaderingen noodig. Wat zou er worden van de vele kleine, zwakke kerkes, wanneer het kerkverband niet behoorlijk intact was? Ook nu, ondanks de goede werking van deze organisatie, moet soms nog een bijzondere deputatie voor zaken ad hoc aangewezen. Edoch, hoeveel te meer moeten de broeders in Indië, op dat ontzaglijk groote, ontzaglijk woeste, ontzaglijk moeilijke arbeidsveld, dan met elkander in blijvend rapport treden en kunnen treden, ter bevordering van zoo groote belangen, als met de kerstening van den Javanen en Maleier op 't spel staan. Zal het eerlang, nu met twee jaar, hiertoe komen? Wij twifelen niet. Of deputaten voor het optellen van een conceptakte de zending betreffende, zullen ook op dit punt hun ernstige aandacht richten. Zij er voor deze broeders veel gebed in de kerken! Aan hun komende voorstellen hangt zooveel. Alles moet gewikt en gewogen en overwogen worden. Want er is thans bijna zoo weinig wat blijven kan. Zoo vele jaren is al gevoerd en gewend en met tranen genaaid; zoo kostelijke schatten gelds zijn reeds in het belang onzer zending naar Indië gezonden en in Indië gebruikt. Dienaar na dienaar ging heen en kwam ook reeds terug, behalve degenen die helaas geheel of gedeeltelijk misluk zijn. En thans? Het arbeidsveld oversteende! De werkkrachten blijven trekkend; het resultaat met belangstelling onderzoekend, elc zeg, wie onzer is er nog optimist? Schier iedereen stemt toe: wij staan voor een nieuw begin. Uit deren hoofde is het te verwachten ontwerp onzer deputaten ad hoc, van het hoogste gewicht. Moge het intusschen rekening houden met den eisch tot concentratie van onzen arbeid; tot het instellen van een vaste correspondentie in Indië tusschen de arbeiders onderling en tot benoeming van een kloek en krachtig, innig goddelijk inspector op een plaats, in het hart van ons arbeidsveld, die aller vertrouwen verdient; niet om te meesteren onder de andere dienaren opgericht, maar als broeder onder de broeders, toch met christelijke waardigheid zijn prestige zal weten te bewaren, als de aan de kerken verantwoordelijke persoon bij uitennemendheid. Niet dat dit alles ook in de zending zou mogen verwacht worden van de organisatie. O! indien de Geest des Heeren niet een adem des levens in de reeds met spieren en zenuwen en huid overtrokken doodsbenderen blaast, blijven de beenderen doodsbenderen. Maar de Heere eischt desniettemin van zijn kerken, dat zij in de behartiging ook van de zending het beste uit het voortreffelijkste zullen kiezen, opdat Hij daarin werke en zich zelve verheerlijken kunne. Uit het naast verleden, dient dus ook wat getrokken voor de toekomst. Aangezien niemand het ernstig opneemt voor dat verleden in ons zending, oordeelt die methode zichzelf voor een zeer groot deel. Als uit Indië zulve klachten ogaan, dat één man op een eenzaam eiland jaar aan jaar toeblijft, aan 't tobben blijft, geen stat voortwaarts doet; den meesten last krijgt, let wel van hen, die in naam met het heidendom gebroken hebben, oordeelt dat een feit op zich zelve reeds genoegzaam den huidige staat van zaken, die in het naast verleden wortelt. Doch hoe het ook gaan zal. Wij willen niet voortdooien, alleen aanspooren, ontserven en anderen, tot het zoeken van de leiding des Heiligen Geestes in al onze kerken, opdat het haar straks gegeven zij in het den verpagden van de kerk des Heeren zij in de heidewereld, ruk een weg en methode te kiezen, waarop van meet af, op kennelijke wijze de hooge goedkeuring Gods rust. Deze wenk verdient metterdaad behartiging. Ook deze wenk van Dr. Adrianse, in het Helt. Kerkblad: POERWOREDJO, 4 October 1897. Hoogachtbare Raadsheer! Mijn vrouw ontving voor enige dagen een brief uit Holland van een jeugdig meisje, dat zich oprecht gevoelde, om naar Java te gaan als verpleegster en zich daarom al vast tot mijn vrouw wendde, om inlichtingen omtrent hetgeen zij zoo al noodig zou hebben. Dit felt dringt mij, u te verreeken, nogmaals uw waarschuwend stem te verheffen, gelijk zij zoo uitnemend deed in de Kerkbladen van 13 Maart 11. Het is mijn vaste overtuiging, dat het redden van Europeesche ziekenverpleegsters onze Kerken niet slechts op hooge onnodige kosten zal jagen, maar op niets dan teleurstelling zal uitloopen, zoowel voor de Kerken als voor de verpleegsters zelve. Voor de kosten van één Europeesche ziekenverpleegster kunnen we er minstens een duizend Javanische hebben. En dat die bruikbaar zijn is al te bezwen. Dr. Bervoets in Medjavanse werkt in zijn hospitaal uitnuttend met Javanische ziekenverpleegsters. In 1895 bedroeg het aantal verpleegden in 't ziekenhuis 479; aantal verpleegsters 1904; gemiddeld aantal per dag 64 1/2, die allen werden verpleegd door Javanische meisjes. En men nu niet dat Dr. Bervoets zich nu maar zoo wat bemijpt met

